

ДИТЯЧІ ОБРАЗИ В ЛІТЕРАТУРІ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ КАНАДИ

Оксана Гладій

Запорізький національний університет

Зроблено спробу проаналізувати найяскравіші дитячі образи у творах українських письменників Канади першого “піонерського” періоду. Дитячі персонажі – важлива частиною творення міфу про Україну, який постає в літературі української еміграції.

Ключові слова: література діаспори; дитячі образи; міф; символічність.

Літературний процес, коли він відокремлюється від основного звичного річища і змушений існувати в нових обставинах, набуває особливої ваги і змісту. Література української діаспори в Канаді мала за короткий час пройти нелегкий шлях становлення і пошуку тем, героя. Хоча проблеми, які письменники порушували у творах, і дійові особи були поряд: самі переселенці з їхніми бідами й сподіваннями. Потрібна була також якась точка опори (відліку), до якої можна було б звертатися, як до безперечної і єдиної істини.

Люди переселялися до далеких країв цілими сім'ями, серед дорослих були діти, які мали, на думку батьків, пам'ятати рідну землю. І не тільки берегти пам'ять, а й передавати її наступним поколінням. Першим літераторам, утім, не вистачало часу писати твори для дітей. Тільки деякі з них творили дитячі образи.

Один із перших поетів-емігрантів С. Чернецький у вірші “Я хочу додому” у поетичній формі передає благаання малого хлопчика повернутися додому. Хлопчик не зміг звикнути до чужини і від туги захворів. Кожній деталі автор надає особливої ваги вже тому, що прохання повернутися додому поет вкладає в дитячі уста: “Ой, татку мій любий, я хочу додому./ Збирайся скоренько, вертай!” Для дитячого світосприйняття, все, що залишилося “там”, найближче і найдорожче. Трирічна дитина однаково пам'ятає і рідного діда, і родичів, і песика: “Хочу розказати дідові старому,/ який я бачив дикий край.../ Там песик маленький, тітка Марина,/ там вуйко Никола зістав./ Я хочу додому...” [2, с. 35].

Символічними виглядають далеко від дому і буденні речі, з якими стикалися переселенці щодня в рідній стороні, те, чого немає тут, на новому місці. Саме такі звичні побутові предмети й викликають найбільшу ностальгію: гай, садок, кладка, черешні, соловей, корова – прив'язують людину не тільки фізично до певного місця, а й психологічно. Трагізм ситуації ще й у тому, що трирічна дитина вже настільки звична до цього, що для неї, здається, розірвався зв'язок поколінь, вона не може сприйняти “чужого” простору, який для нього “дикий”: “Тужив хлопчина і плакав тим гірше,/ що все тут відмінне видав”. Поет лише натякає, що батько хлопчика “недавно прибув до Канади,/ у місті тим часом осів”. Отже, місто в уяві дитини не може стати таким ідеальним місцем для життя, як звичне село, де все знайоме і миле: “Я хочу додому, збирайся татку,/ погляну я там на садок,/ займемо корову на нашу кладку,/ знайдемо в гаю холодок,/ де так приємно було нам лежати,/ де завжди співа соловій,/ відтак зачнемо черешні зривати, –/ швиденько збирайся, татку мій!/ Я хочу додому, я хочу додому, – ягід нарвати – черешень!” [2, с. 36]. Можливо, ця строфа і робить вірш трагічним – щось найважливіше в житті утрачено: черешня як символ самого життя, дитинства, власного кореня [6, с. 314]. Поезія написана в народнопі-

сенному стилі – зменшувально-пестливі (демінітивні) форми слів, поширені звертання, які повторюються, що є типовим для народної творчості, за словами В. Кубліуса стають “сакраментальною формулою” [6, с. 303], рефреном звучить прохання дитини “я хочу додому!” А що ж відбувається з дорослою людиною, яка покидає звичне заняття, побут, місце, людей? Про це С. Чернецький тільки натякає, не вдається у подробиці, але натяк надзвичайно місткий. Дитина благає батька: “Їдьмо, – я певно не скажу нікому,/ що плакав ти тут цілий день...” [2, с. 36]. Сльози для дорослого чоловіка – вияв крайності. Трагічне закінчення вірша чимось перегукується із “Лісовим царем” Гете, вважає О. Гай-Головка [2, с. 29], але витримане в душі українського менталітету: “Любляче серденько накрили землею,/ душа ж понеслась додому” [2, с. 36]. Дім, як і душа, у розумінні українців – поняття вічні, але дім завжди залишається на одному місці, душа ж повертається додому.

Ще Б. Малиновський і Е. Кассіер довели, що переломові періоди в житті людства приводять до актуалізації міфічних пластів світосприйняття. Роки становлення українців у Канаді наприкінці ХІХ–початку ХХ століття можна також вважати переломовим періодом перебування українського етносу за кордоном. Як зауважує В. Артюх: “Такі міфи, з одного боку, виконують функцію розрядки вольової напруги, а з іншого, – через них формується нова національна ідентичність, адекватна новій історичній ситуації” [1, с. 1].

Саме те, що міфи неможливо осмислити, а лише відчуті, їх перманентна сучасність як альтернатива до реального часу, зумовлює стан “співпереживання” на емоційному рівні, що “захоплює реципієнта” [8, с. 138].

На думку М. Петровського, письменник повинен створити “мікроклімат середовища своїх персонажів, у якому поміщає в центрі дуже важливу побутову – і вже тому історичну – річ, якій надається змісту етнокультурного символу...” [5, с. 269]. Щодо повісті Іллі Киріяка “Сини землі”, на наш погляд, авторові вдалося відтворити саме такий “мікроклімат”. Адже в центрі уваги переселенці з їхніми щоденними клопотами і турботами про шматок хліба, виживання у незвичайних для них умовах. Напевно, тому кожна найдрібніша річ, деталь надто помітна, бо їй надано особливої ваги, до кожної дрібниці звернена увага невеликого гурту людей. І саме звичайні речі об’єднують цей гурт у громаду, яка повинна вистояти і зберегти мораль, звичаї народу, від якого змушені були відколотися. Цю місію письменник Ілля Киріяк, свідомо чи підсвідомо, покладає на дітей, образи яких вводить до свого твору.

Людина, яка перебуває далеко від рідної землі, намагається зберегти пам’ять про батьківщину. Здається парадоксально, але на відстані згадуються деталі, дріб’язкові речі, непомітні у звичних для людини обставинах. Автор повісті “Сини землі”, ніби намагаючись ще применшити вагу тих деталей, укладає в уста хлопчини Корнила Воркуна щемкі спогади-прохання про птахів, яких пам’ятає в рідному селі:

“Тату, чи наші ластівки прилетять сьогодні до нашої хати?”, “Чому ви не взяли їх з собою?”, “Напишіть до вуйка Петра, щоб він забрав їх зі собою, коли буде їхати сюди. Бо вони так гарно співають...”, “Напишіть, щоб і бузьків привіз, бо вони так смішно клацають дзьобами...”, “Та й жайворонка, того, тату, що в полі співає фітятів-фітятів-фітятів-пів-пів-піль-піль-піль і висить у повітрі, мов на шнурочку...”, “Та й соловія, того, тату, що ніби каже, що кліщ вівцю вкрав. Він у нашій саду вночі співав кліщ-кліщ-кліщ, вкрав-вкрав-вкрав, втік-втік-втік. Ловить-ловить-ловить, потоком-потокотом-потокотом, вже втік” [3, с. 311]. Малий Корнило Воркун згадує і такі деталі, на які у звичних обставинах ніхто не звертав уваги, але на відстані вони стають недосяжними і від того дуже важливими: “Мама казали мені вчора, що коли ми вже будемо мати коні, то поїдемо знов до тої церкви. Я піду колядувати до вуйка Онуфрія, вуйна дасть мені булку з маком і яблуко, а вуйко дасть мені грейцар” [3, с. 234].

Особливо емоційні діалоги між персонажами повісті – дорослими та дітьми. Неповні речення, риторичні запитання, недоказані репліки передають настрій, душевний стан героїв. Вони розуміють одне одного і підтримують, особливо коли йдеться про “своє” – таке далеке і миле серцю і “чуже”, в якому змушені жити і миритися з цим.

Автор повісті “Сини землі” не намагається робити власних висновків, але читачеві зрозуміло, що молоде покоління переселенців буде пам’ятати рідний край не тільки через розповіді батьків, а й через дитячі спогади, які завжди найяскравіші й зберігаються на все життя.

Отже, через дитячих персонажів формується надсемантичний шар художньої образності, тобто певна сукупність уявлень, асоціацій, вражень, які виникають у свідомості людей, коли йдеться про Україну.

Слова не завжди тотожні з тими поняттями, які вони позначають. Утім автора, а згодом і реципієнта цікавлять насамперед не самі слова, як система символічних одиниць, а форма існування в них певної конотації, художнього змісту з традиційно закріпленими за ними асоціаціями, а також індивідуальними асоціаціями, які виникають при сприйнятті цих слів. Образність мови автора криється передусім у вживанні стійкої частини засобів літературної мови, у словоформах, які самі собою не мають експресивного забарвлення, але в певному дискурсі створюють специфічний підтекст у кожному випадку і підпорядковані розкриттю певної ідеї, певного характеру, у зв’язку з чим виникає й певне ставлення до зображуваного [4, с. 625].

Особливо достовірно виглядають монологи героїв повісті, репліки, кинуті ніби ненароком у розмові. Такі ситуації видаються цілком природними, нефальшивими, читач вірить персонажам більше, ніж авторові. Проте автор щораз дає змогу висловитись своїм героям, особливо, коли йдеться про дітей: “Я забрав вас із теплого гнізда непопірених ще, і завіз сюди, не знаю нащо й пощо, – додав Павло й втер крадьки рукавом очі” [3, с. 303].

Філософ Сантаяна зауважив, що ... люди можуть не вірити дослівно у блискучі міфи, але поезія цих міфів допомагає їм переносити прозу життя. Сантаяна повторив думку Платона, що нема розумної моральності, що людині для повноти її життя потрібна віра. У сонеті про мудрість Сантаяна співає, що “це не мудрість – бути лиш мудрцем, замкнувши очі від візійних тем, – а мудрість вірити у серця мову”, і закінчує сонет: “світи же, віри вогнику розносний, і думку смертну ти один провадь до висоти божественних думок”. Саме безпосередність думки, щира віра в добро і майбутнє асоціюється з дитячим сприйняттям. Дитина завжди говорить правду, ніколи не лукавить, тому на неї покладаються надії на продовження і відродження родової пам’яті. Кожний народ вірить у дітей.

Людина хоче вірити, людина тужить за вірою, людина шукає віри. Сьогодні... важче цю віру здобути. Мистецтво, література – це ті чинники, які можуть допомогти і допомагають людині віднайти віру і віднайти себе саму [7, с. 14]. Щоб віднайти себе, людина мусить повернутися в дитинство, бо там щирість сприйняття світу і віра в те, що світ цей вічний. Його не можна втратити, хоч би в уяві, бо реальний, на жаль, втрачений.

Мабуть, саме відчуття втраченого зумовлюють появу незвичайних асоціацій, образів і порівнянь, які надалі закріплюються в уяві емігрантів. Цей вибудований уявний позитивний образ України передається наступним поколінням, закріплюється у свідомості людей і сприймається надалі як даність, що не підлягає ревізії, сумнівам. Адже ці відомості передали предки, які бачили Україну наяву саме такою. І цей образ, закріплений в дитячій пам’яті й уяві, найяскравіший.

1. *Артох В. О.* Природа національного міфу: історико-філософський контекст. К., 2001. 2. Гай-Головко Олекса. Українські письменники в Канаді // Літературно-критичні нариси. Вінніпег, 1980. 3. Кириак Ілля. Сини землі. Повість з українського життя в Канаді: У 3 т., Вінніпег, 1973. 4. Панченков Андрій. Дериваційні засоби характеротворення в п'єсі Л. Старицької-Черняхівської "Іван Мазепа" // Актуальні проблеми українського словотвору / За ред. В. Грещука. Івано-Франківськ, 2002. 5. Петровський М. С. Мастер и город: Киевские контексты Михаила Булгакова. К., 2001. 6. Свято Роксоляна. Фольклорно-міфологічні витоки поетики Івана Малковича // На пошану пам'яті Віктора Китастого: Зб. наук. праць / Упоряд. і наук. ред. В. П. Моренець. К., 2004. 7. Тарнавський Остап. Туга за мітом. Есеї. Нью-Йорк, 1966. 8. Цибенко Л. Міфологічний вимір дійсності в романі Крістофа Рансмайра "Останній світ" // Українська література в Австрії, австрійська – в Україні (Матеріали міжнародного симпозіуму). К., 1994.

CHILDREN'S IMAGES IN THE UKRAINIAN LITERATURE OF CANADA

Oksana Hladiy

The present paper is an attempt to analyze the brightest children characters which appear in the works by Ukrainian writers in Canada during the first *pioneer* period of emigration. Children characters are an important constituent of myth-creation about Ukraine which appears in the literature of Ukrainian emigrants.

Key words: literature of the diaspora; images of children; myth; symbolism.